
Francesc Calça: Poemes

a cura de Joaquim Molas

En el segle XVI, el pensament literari del país fou el resultat d'una colla de ruptures i de desigualtats: de substitucions i de buits. Abans de tot, els tractats de poètica i de retòrica. Els humanistes i, més en concret, Joan Lluís Vives, Pere Joan Nunyes i Frederic Furió i Ceriols insistiren en l'anàlisi dels models clàssics i, fora d'alguna al·lusió subalterna, ignoraren en bloc la producció en llengua vulgar. I, per tant, no exerciren, malgrat les idees posades en joc, cap influència apreciable en la literatura militant: la moderna. Altrament, els poetes, abandonats a ells mateixos, tendiren a treballar amb les poètiques i les retòriques italianes o, almenys, elaboraren uns models a partir d'una pràctica concreta: la petrarquista. O, al contrari, intentaren de conservar, sovint en termes polèmics, la tradició trobadoresca. El 1538, Francesc d'Olesa compongué l'única preceptiva coneguda: la *Nova art de trobar*. Una preceptiva que, a despit d'algunes notes de modernitat —utilització d'Horaci i de Nebrija, consciència de la perfecció formal, etc.—, repetí, amb tota la bona fe del cas, les velles doctrines de la Gaia Ciència:

L'art estava sepultada
en sepulcre lemosí.
Mas are desenterrada
y molt ben afayçonada
per a tot bon us y fi
la vos dona un mallorquí.¹

1. F. D'OLESA, *La nova art de trobar*, dins *Poéticas catalanas d'en Berenguer de Noya y Francesch de Olesa*. Ara novament estampades per En G. LLABRÉS Y QUINTANA, Barcelona-Palma de Mallorca, 1909, p. 50.

Uns anys després, el 1565, un altre poeta, Pere Serafí, contractà la publicació de dos llibres lírics i d'una *Arte poética*, composta, aquesta, com un dels llibres lírics, «en romance castellan».² Dels tres, tanmateix, només n'arribà a sortir un: el de poemes catalans. Uns poemes que, en conjunt, constitueixen una mena de terme mig entre la poètica trobadoresca i la nova del Renaixement. Aquest terme mig ¿fou el que codificà amb tots els ets i uts en el text contractat? *En tout cas*, la de Serafí és la primera preceptiva castellana escrita després de Garcilaso, més exactament, després de la publicada per Juan del Encina el 1496. I, doncs, és anterior en més de setze anys a la de Miguel Sánchez de Lima.

Altrament, els humanistes i els poetes completaren les seves anàlisis a través d'altres canals. En efecte: els humanistes, com Martí Ivarra o Lluís Joan Vileta, editaren —i comentaren— alguns textos de l'antiguitat clàssica. I fins, com el mateix Ivarra, Antic Roca o Joan Bonllavi, n'editaren de catalans. En segon lloc, hom, gràcies als certamens lírics, desenrotllà alguns gèneres teòrics, o valoratius, més o menys tipificats: els cartells de convocatòria, les sentències i els *vexàmens*. En tercer lloc, comentà llibres concrets, i fins plantejà qüestions d'abast general, a través de les aprovacions, de les dedicatòries o dels poemes laudatoris que figuraven al davant de moltes obres. Val a dir que, en conjunt, són, certàmens i textos laudatoris, a meitat de camí de la cortesia i de la crítica i que, per tant, resulten força convencionals. Però, molt sovint, recolliren o, al revés, provocaren autèntics estats d'opinió. Fou el cas, per exemple, d'una carta de Joan Boscà: l'adreçada a la duquessa de Somma, que obre el llibre segon de les seves *Obras*. Una carta que constitueix el punt d'arrencada de tota la poesia castellana del Segle d'Or! I, per últim, alguns autors aprofitaren els poemes o les novel·les per desenrotllar les seves propostes teòriques i/o judicar la producció dels seus col·legues. Gaspar Gil Polo, poso per cas, compongué, fidel a la tradició del gènere i per a la seva *Diana*, un «Canto de Turia». Un cant que és un veritable inventari de la literatura espanyola, amb menció especial per a les lletres valencianes.

De fet, a través de les preceptives o d'aquests canals, debateren, els uns i els altres, una sèrie de problemes que caldria examinar amb un mínim de detall: el conflicte, anava a dir renaixentista, de les llengües i, de manera correlativa, l'abandó de la catalana, la validesa de les propostes platòniques o de les aristotèliques, la defensa de les doctrines de la Gaia Ciència, la identificació d'aquestes amb la llengua catalana, l'adaptació dels models italians o castellans, etc. Entre els problemes, n'hi hagué un de central: la interpretació d'Ausias March. En efecte: el grup de Ferran Folch de Cardona, duc de Somma, i, més exactament, Joan Boscà elaborà una interpretació d'abast modern: renaixentista. Una interpretació que, gràcies a Garcilaso, ingressà amb autèntica fortuna en les lletres castelleses del Segle d'Or: Jorge de Montemayor, Gutierre de Cetina, Sánchez de las Brozas, Fernando de Herrera, conde de Villamediana... En canvi, per al gros dels escoliastes, fou, Ausias, una mena de símbol: de símbol de la llengua i de la Gaia Ciència. Així, Marc Antoni Camós es justificà, en *La fuente deseada*, d'haver substituït per la castellana la seva llengua materna: la catalana. I, la justificació, l'adreçà a Ausias, que, com a símbol, se li havia presentat

2. Cf. J. M. MADURELL MARIMON, *Pedro Nunyes y Enrique Fernandes, pintores de retablos. (Notas para la historia de la pintura catalana de la primera mitad del siglo XVI)*, «Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona» (1944), p. 194. Un any abans, el 1564, Serafí havia obtingut, ja, el privilegi reial de publicació; cf. MADURELL, *Algunas antiguas ediciones barcelonesas de libros (1502-1704)*, «BRABLB», xxiv (1951-52), ps. 140-41 i 161-62.

diziendo: ¿poco crees que te amengua
averte de la patria enagenado,
sacando tu concepto en otra lengua?»³

Altrament, la majoria dels poetes no modificà la lectura medieval o, en tot cas, tendí a dessucar-la: Pere Serafí, Joan Pujol, Joan Ferrandis d'Herèdia, etc. Val a dir que, de tots, el primer, per edat i per formació, fou qui proposà una lectura més pròxima a la de Boscà i el seu grup: més moderna. I que Lluís Joan Vileta i Joan Pujol, segons Karl-Heinz Anton,⁴ intentaren, a partir de la Contra-reforma, una reinterpretació ideològica. Una reinterpretació que, a la llarga, naufragà.

*

Francesc Calça fou un dels personatges més decisius d'aquest panorama. O, almenys, d'alguns dels seus sectors: els més tradicionals. Nasqué, Calça, a Barcelona, cap a l'any 1518; morí, també a Barcelona, el dia 3 de gener de 1603. «Divendres a 3 —diu Jeroni Pujades—,⁵ morí mossèn Francesch Calça, cavaller, ciutadà de Barcelona, ya nonagenari o de 85 anys. Havia perduda la vista, de vellesa y studi.» I afegeix: «Era estat soldat y molt bon student, perquè era mestre en arts, bachiller en theologia, gran llatí, bon rethòrich, savi en dret. Versat en hebreu, chaldeu y grech, bon poeta, curiós en humanitat, fel historiador, y axí compongué un libre de Catalònia y traçà lo orde dels comtes de Barcelona, que estan en la sala gran de la Diputació. Cada dia se trobava en actes públichs literals, argüia y se vestia la toga *usque ad ultium vite*, fins a 19 de dezembre passat en aquella jornada de la Universitat.⁶ Y axí és reputat entre los hòmens illustres, més per les lletres que per les armes. Fou soterrat lo endemà en la Seu.» En efecte: Calça fou un tipus brillant. No tinc cap dada sobre les seves activitats bèl·liques, fora de la seva condició de cavaller. Estudià, segons que sembla, amb un humanista famós, Martí Ivarra, que treballava com a professor privat de la noblesa i de l'alta burgesia barcelonines i que, de manera irregular, donà classe a l'Estudi General.⁷ El 1544-45, inicià, com a professor dels estudis d'Art, la seva carrera universitària.⁸ Formà part dels tribunals que concediren el Mestratge en Arts a Lluís Joan Vileta (1546)⁹ i a Antic Roca (1555);¹⁰ el 1554, exercia de preceptor de filosofia¹¹ i consta, tres anys després, com a tresorer: com a tresorer de la universitat.¹² El 1564, gràcies a

3. Citat per J. RUBIÓ BALAGUER, *Literatura catalana*, dins *Historia general de las Literaturas hispánicas*, vol. III (Barcelona 1953), p. 890.

4. J. PUJOL, *Obra poètica*, a cura de Karl-Heinz ANTON (Barcelona 1970), ps. 9-10.

5. *Dietari de Jeroni Pujades*, edició a cura de J. M. CASAS HOMS, vol. I (1601-1605) (Barcelona 1975), ps. 231-32.

6. Sobre aquests fets, cf. *ibid.*, ps. 229-30.

7. Ivarra fou professor de gramàtica a l'Estudi General, de Barcelona, els cursos 1508-09 i 1510-11 com a Batxiller en Arts i, ja com a Mestre, del 1515-16 al 1522-24, esporàdicament els cursos 1531-32 i 1533-34 i, de manera fixa, des del 1541-42 o, almenys, des de la reestructuració de l'Estudi, el 1544-45, fins al 1556-57. A més, el 1532, fundà una societat destinada a l'ensenyament dels estudis humanístics. Cf., sobre aquesta qüestió, J. M. MADURELL MARIMON - C. DE DALMASES, S. I., *Jeroni Ardèvol, maestro de san Ignacio, y la enseñanza de las humanidades en Barcelona de 1508 a 1544*, «Archivum Historicum Societatis Iesu», xxxvii (1968), ps. 370-406.

8. AHPB. Joan Lunes, llig. 6, f. 21.

9. J. M. MADURELL MARIMON, *Luis Juan Vileta*, «AST», xxxvii (1964), 31.

10. AHPB. Joan Lunes, llig. 6, f. 68.

11. AHPB. Joan Lunes, llig. 6, f. 57.

12. AHPB. Joan Lunes, llig. 6, f. 82.

una colla de canvis produïts en l'entitat, obtingué, finalment, una càtedra: la de retòrica.¹³ Ben aviat, alternà la docència amb la investigació històrica i, més esporàdicament, amb la correcció de textos i la redacció de poemes. Així, el 1559, compongué, per al discurs *De beato Luca Concio*, de Llorenç Valentí, abat de Camprodon, un poema en llatí. El 1560, intervingué en la darrera edició clàssica d'Ausias March: la preparada per Antic Roca i impresa per Claudi Bornat. I, entre 1564 i 1602, publicà un bon nombre de poemes laudatoris en obres d'Antic Roca, d'Antoni de Lofrasso, de Pere Calders, de Tomàs de Trujillo, de Salvador Pons, d'Onofre Manescal... Altrament, el 1577, tingué cura de l'edició d'una obra de Cosme Damià Hortolà: l'exposició del *Càntic dels càntics*.¹⁴ I, el 1588, donà a l'estampa part de la seva obra més important: el *De Catalonia liber primus*. Una crònica que, en conjunt, constava de cinc llibres i que havia compost amb una idea ben definida: la de donar a conèixer Catalunya i, més concretament, les seves ignorades glòries. Els quatre llibres perduts, amb tot, conegueren una certa difusió al seu temps. I, així, Josep Iglésies, gràcies a Onofre Manescal i a Pere Gil, ha pogut deduir-ne alguns aspectes del contingut i remarcar-ne, alhora, la importància.¹⁵

Calça, amb aquesta doble activitat de professor i d'humanista, assolí un lloc d'excepció en la vida cultural barcelonina. «*Cavallero illustre en lenguas y rethórica —diu un coetani—, y en todo género de ciencias doctissimo, estrella de la Universidad resplandeciente.*» El 1570, per exemple, Antic Roca li dedicà un dels seus treballs aristotèlics: *In Aristotelis posteriorem Analysin doctissimae ac elegantissimae praelectiones*. Tres anys després, un novellista alguerès, Antoni de Lofrasso, cantà amb èmfasi les excel·lències de la seva producció poètica:

*Si los de Grecia y Mantua an merecido,
cada qual, fama de ser glorioso,
con razón sóis al mundo más famoso
dellos, pues más grado havéis adquirido.*

*De vuestra musa el verso tan sentido
en lo más alto le vemos dichoso,
de las heroicas obras vitorioso,
que nuestro siglo tenéis ya rendido.*

*En un rico catálogo preciado,
vi unas letras de oro publicando
vuestro valor, saber, ventura y suerte.*

*Dizen: Francisco Calça es coronado
de laurel, palma, olivo, pues triumphando
está su immortal fama en vida y muerte.*¹⁷

13. AHPB. Estudi General, sèrie XVIII, 1, f. 52.

14. J. M. MADURELL I MARIMON, *Claudi Bornat* (Barcelona 1973), ps. 56-7, Cf. els docs. a les ps. 227-29 i 238-42, esp. p. 240.

15. J. IGLÉSIES, *Pere Gil, S. I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya* (Barcelona 1949), ps. 83-86. Segons Iglésies, la importància dels aspectes deduïts resideix en el fet d'haver dividit Catalunya en regions naturals, o comarques.

16. D. J. DE JORBA, *Descripción de las excellencias de la muy insigne Ciudad de Barcelona* (Barcelona 1589). Cito per l'ed. facsimil d'E. Moliné y Brasés (Barcelona 1928), p. 29v.

17. A. DE LOFRASSO, *Los diez libros de Fortuna d'Amor* (Barcelona 1573), p. 7v.

El 1580, figurà, al costat d'un tal Dr. Mir i del teòleg Lluís Joan Vileta, en el jurat d'un dels certàmens lírics més importants del Cinc-cents: el de la immortalitat de l'ànima, «publicat la tercera festa de Pasqua de Resurrecció en lo monestir de Hierusalem», de Barcelona.¹⁸ Dos anys després, consta entre els amics d'un il·lustre hellenista, Pere Galès, que, per les seves aficions calvinistes, havia de morir de mala manera: a les presons de la Inquisició, a Saragossa. I que, aquell mateix any, potser realitzà, no sé si per raons d'estudi, un viatge a Roma.¹⁹ El 1588, compongué una mena d'epístola llatina a un altre humanista conspicu: Joan Cristòfor Calvet d'Estrella. Un humanista, aquest, amb el qual el trobem, ja, vagament relacionat molt abans, el 1564,²⁰ i que formava part dels cercles més tancats de la cort dels Àustries. «*Quid rerum faciam poteris, Calvete, rogare, / cum sic conticeam, scribere nilque vides.*» El buit de producció, l'atribuïa a una de les empreses de les quals se sentia més orgullós i que, al capdavall, li donà més audiència ciutadana. En efecte: el 1587, la Diputació General de Catalunya havia contractat un pintor italià, Felip Ariosto, perquè pintés, «en la sala de brassos de la casa de la Deputació», els retrats dels monarques catalans. I Calça, «com a persona molt entesa en coses de coroniques», havia estat designat com a «ordenador y descriptor dels quadros».²¹ I, poc abans de morir, el 1601, encara fou membre del jurat d'un certamen literari: el convocat amb motiu de les festes celebrades a Barcelona per la canonització de sant Ramon de Penyafort. I, com a sentència del certamen, compongué el text de teoria més important que ens ha deixat.²²

*

Els poemes de Calça o, almenys, els que conec²³ són de caràcter estrictament llibresc. I, així, malgrat no disposar de cap dada sobre el contingut de les seves

18. *Libell de la immortalitat de l'ànima nostra*. Publicat la tercera festa de Pasqua de Resurrecció en lo monestir de Hierusalem de la present Ciutat de Barcelona, en lo present any de 1580. Lo dona á la estampa ara per primera vegada ... En Gayetà VIDAL Y VALENCIANO (Barcelona 1872). Segons RUBIÓ, *HGLH*, III, 899, Calça «*quiso probablemente infundir al certamen su entusiasmo por l'art molt singular de Gaya scièntia*».

19. Pere Galès, en una carta datada a Pàdua el 2-ix-1582 i dirigida al secretari d'Antoni Agustí, Martí de Baylo, deia: «*yo hazia cuenta de screvir a Mossen Calça, pero por lo que el me dixo, creo esta ya en Roma, y aunque este ahí, haria mal suplicar esto a otro que a V. M.*» Cf. A. MOREL-FATIO, *L'humaniste hétérodoxe catalan Pedro Galès*, dins *Études sur l'Espagne*, vol. IV (París 1925), ps. 259-60.

20. En efecte: l'*Arithmética*, d'Antic Roca, és dedicada a Calvet d'Estrella i, d'altra banda, conté un poema laudatori de Calça.

21. J. PUIG I CADAFAELCH-J. MIRET Y SANS, *El Palau de la Diputació General de Catalunya*, «Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», III (1909-10), ps. 456-63.

22. A més de les ressenyades, hom ha parlat d'altres possibles obres de Calça. El 1946, Madurell publicà un document, de 1618, que fa referència a «*nonnullis quaternis vetustissimis*» d'un *Nobiliari*, «*que fuerunt [...] magnifici domini Francisci Calça*». Però, com ja remarcà, el *Nobiliari* podia ésser obra de Calça o bé de la seva propietat. I, al capdavall, sembla decantar-se per la segona hipòtesi (*Las actas notariales certificadoras de la exhibición de antiguos nobiliarios*, «La Notaría», LXXXI, 1946, ps. 5-6 i 7-8 de la sep.). Altrament, Amadeu Pagès i, amb ell, J. M. Miquel i Vergés confongueren Calça amb un col·lega seu, Francesc Clusa, i li atribuïren l'obra que aquest havia fet en col·laboració amb Antic Roca: *Lexicon latino catalanum* (Barcelona 1560). Cf. *Les obres d'Auzias March*, edició crítica per A. PAGÈS, vol. I (Barcelona 1912), p. 75; J. M. MIQUEL I VERGÉS, *La filologia catalana en el període de la Decadència*, «RdeC», núm. 90 (1938), p. 76. Amb tot, cal dir que, segons Roca, Bornat havia demanat el concurs de Calça i que aquest, per raons de feina, havia hagut de declinar-lo (*Lexicon*, p. 3).

23. Torres Amat fa una referència a l'obra poètica de Calça, que no he pogut veri-

clases de retòrica, podem reconstruir, amb un mínim d'error, algunes de les línies mestres del seu pensament literari. En efecte: els poemes mostren una certa tensió, fruit, en el fons, de la concurrència de diversos factors: filosofia humanística, ideologia político-cultural de la Contrarreforma, idea militant de Catalunya i, *last but not least*, cert enlluernament per la cort imperial. En principi, els dístics llatins insisteixen en una tradició humanística força despintada: orgull de l'estudi (iv, 3-11), obsessió per la fidelitat filològica al text (ii, 1-6; v, 1-10), etc. Dels quatre estrictament humanístics, el iv i el vi són potser els més interessants. El iv perquè, entre els models possibles d'historiador, tria el de Calvet d'Estrella: el cronista oficial de Carles I i de Felip II!

*Iudicium sequar ipse tuum: mihi regula vera es.
Nam tibi non quenquam praeferat ullus homo,
Qui modo te norit, tua vel prudentia quae sit
Et quam sis iudex rebus in hisce probus.*

El vi perquè, a més de l'arrencada de tipus ovidià, conté unes idees polèmiques prou indicatives i, al capdavant, contradictòries amb el model Calvet d'Estrella. En el *De Catalonia*, diu, exposa una pila d'opinions que són contràries a les més generals dels savis. I, per tant, preveu, entre ells, una reacció de rebuig i de mofa. Si, tanmateix, tria, al silenci còmode, la veritat polèmica, és per raons patriòtiques: «*sed patriae pietas, et amor vehementior eius, / istud ne fieret, passa fuere minus*» [el silenci]. En els sonets catalans, desenrotlla, en una forma netament italiana, algunes idees que, en certa mesura, poleixen el seu humanisme. La matèria, la divideix en dues parts. Una de general i una altra de particular, que, la primera, l'aplica als llibres objecte d'atenció. Així, en plena configuració de la Contrarreforma, remarca la dedicació didàctica dels esperits més inquiets (viii) o la suavitat —i l'excepcionalitat— d'un misteri: el de la missa (vii). En el poema x, a més, fa alguna precisió sobre el seu ofici, el d'historiador: consciència professional, la veritat com a objectiu de la recerca, perills que poden falsejar-la...

En conjunt, els poemes més significatius són els destinats a defensar la doctrina de la Gaia Ciència i, més en concret, el poeta que, per a ell, la simbolitzava: Ausias March.²⁴ En efecte: els poemes i i iii, publicats, el 1560, en l'edició Bornat dedicada a Ferran Folch de Cardona, proposen una interpretació ajustada i exultant que, en el fons, correspon a una època, la renaixentista, per a la qual Ausias constituïa un clàssic perfectament acceptat. En el poema i, destaca tres poetes, un per a cada país, llengua o cultura: Homer, per als grecs; Virgili, per als llatins, i Ausias, per als hispans. En el poema iii, redueix el món líric a dos grans blocs: l'antic i el modern. Homer és el poeta dels antics, segons, precisament, un personatge llatí: Plini. I Ausias, que és el símbol dels segons, el sobrepuja:

ficar: «*hay muchos versos en recomendacion de varias obras: como de Trujillo, Pons, etc. Véase su coleccion en el Parnás catalá. N. A. Marcillo, p. 315*» (*Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona 1836, p. 132). — En general, els poemes coneguts són, com a tals, més aviat toscos i vacil·lants; cf., per exemple, les remarques d'O. CARDONA, *Els grups de vocals en contacte (Un tema de llengua i poètica)* (Barcelona 1977), p. 130.

24. Segons Rubió i Lluch, hi ha «poesies catalanes y castellanes dedicades a A. M.» («Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans», iv, 1911-1912, p. 737). Les castellanes, no les he pogudes localitzar.

Ausias March jutgen que'l sobrentona,
per quant axí rahó ho vol, y ordona,
y gens d'assò ninguns sabents se'n riuen.

Per a Calça, els trets d'«aquest nostr'excel·lent poeta» són: la saviesa, la subtileza d'enginy i la profunditat. La profunditat, a més, promou una darrera característica: l'obscuritat. Una obscuritat que, amb tot, no impedeix de trobar-hi «cent mil roses»! Aquesta interpretació d'abast humanístic, però, Calça la convertí, en el poema IX, compost al cap de quaranta anys, en una altra de més crispada i polèmica: defensiva. «Ya vetx que reñiran ab mi», diu en el vers 36. Així, identifica, d'una manera tàcita, la llengua catalana amb la poètica trobadoresca i, a la vegada, la castellana amb la modernitat: ¿amb la poètica del Barroc? I, d'una manera explícita, proposa només el conreu de la poesia greu, solemne, i condemna el de la popular. Els provençals i els llemosins, és a dir, els catalans són els inventors de l'art vertader: una «molt delicad'art» que dessuca per complet la famosa definició d'un altre personatge del país, Ramon Vidal de Besalú: «trobars et chantars son movemenz de totas gallardias».²⁵ Els objectius que persegueix, segons Calça, són prou miserables: «agusar l'human ingeni tart» i «poder fer ses trobas més perfetas». I, d'aquesta poètica que ha perdut tot el gruix dels temps clàssics, Ausias n'és el símbol:

Ausias Marc en ella fonc poeta
tan excel·lent qu'és tingut per més net
de quants bells rims y bells cants agen fet,
y axí en son temps sa troba fou eleta.

La Gaia Ciència, hom l'abandona a l'igual que la llengua: «és gran dolor no entendre per què y com / casi per tots greument és menyspreada». I, de fet, les causes de l'abandó de l'una són les mateixes que les de l'altra: el profit que en poden treure, el major delit que pot produir, la facilitat i la llibertat. La poètica catalana és més difícil que la castellana. En efecte: les seves lleis són més rígides (vv. 25-28), com ho proven, per exemple, les seves pautes accentuals (vv. 29-30), el fet que els castellans no facin sinalefa (vv. 31-32) i que tot déu, a més, faci sinèresi (v. 33) i no es preocupi de no repetir la rima (vv. 34-35). Altrament, el comú dels poetes tendeix a fer cançons populars. Unes cançons que, en definitiva, són més lliures i, doncs, més fàcils:

Tot hom va tras de molta llibertat,
y de cantar chacona y çarabanda;²⁶
vers de primor ya'l posen a la banda,
curant molt poc de l'art la gravetat.

Aquesta teoria, Calça l'aplicà, en la segona part del poema, al material que s'havia presentat al certamen. Un material que, com diu en els versos 1-4, no corresponia a la joia de les festes: les festes de canonització de sant Ramon. Cal,

25. *The Razos de trobar of Raimon Vidal and associated texts*, Edited by J. H. MARSHALL (London 1972), p. 2.

26. Calça menciona per primera vegada al país aquests balls, tan populars, aleshores, en terres de Castella; cf. F. PUJOL - J. AMADES, *Diccionari de la dansa, dels entremesos i dels instruments de música i sonadors*, vol. I: *Dansa* (Barcelona 1936), ps. 495-97 i 432-35.

diu, honorar els concursants perquè han optat per la llengua materna (vv. 53-54, 57-58) i perquè, al capdavant, són bons componedors (vv. 59-60) i mostren bella traça i capacitat d'invenió (vv. 49-52). Però, fora de dos casos isolats (vv. 41-48, 70-72), no pot concedir-los cap premi. I no pot concedir-los-hi perquè han faltat a les essències més pures de l'art: de l'art de la Gaia Ciència!

(...) avent greument faltat en l'art,
la qual no admet tan culpable descuyt (...)

En general, les tensions i l'evolució són força significatives. Calça, format en una època expansiva, la de l'emperador Carles, hagué, en la maduresa, de prendre posició davant una sèrie de fets trasbalsadors: fallida dels planteigs humanístics, tancament de Castella decretat per Felip II, pressió creixent de la política i la cultura castellanès, aparició fulgurant de la poètica barroca... El 1560, encara posava tota la seva confiança en la filosofia humanística. I, amb ella, en una interpretació més o menys moderna d'Ausias March. Un poeta que col·locava entre els *hispanes*! El 1588, ja insinuà, en termes polèmics, un replegament de tipus nacionalista. I, el 1601, portà aquest replegament fins a les darreres conseqüències: la defensa més rigorosa de la tradició!

*

En aquesta mostra, reproduïxo fidelment la lliçó de l'*editio princeps*. Regularitzo, segons les normes modernes, l'accentuació i la puntuació, l'ús de les majúscules i el de les *u/v*. I desaglutino, segons la pràctica de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», de Josep M. de Casacuberta, els mots aglutinats. Dono les gràcies a Eulàlia Duran de Cahner, que, amb summa gentilesa, m'ha ofert alguns documents inèdits sobre la vida universitària de Calça, i a Jaume Medina, que, amb tota competència, ha traduït els cinc poemes llatins.

JOAQUIM MOLAS

- Graecia quum magnum terris ostendit Homerum,
 Edere quid posset, significavit eo.
 Aemula graecorum, tellus Oenotria vatem
 Obiecit vati, Virgiliumque dedit.
 5 Contendere illi vario certamine laudis,
 Adscribit laudem dum sibi uterque suam.
 Edidit interea tellus Hispana poetam,
 Adiungit socium quem sibi uterque parem.
 Hinc ingens vobis communis gloria surgit,
 10 O Hellas, Latium, deciduumque solum.

Quan Grècia mostrà el gran Homer a la terra, / indicà amb ell què era capaç de donar. / Èmula dels grecs, la terra Enòtria oposà un poeta / al poeta, i donà Virgili. / Ells lliuraren una batalla diversa de lloança, / mentre cada un s'assigna a ell la seva llaor. / Mentrestant, la terra Hispana engendrà un poeta, / que cada un d'ells tingué per company igual a ells. / Surt d'aquí una enorme glòria comuna amb vosaltres, / oh Hellas, Laci, i país del ponent.

TEXT: *Les obres del/valeros cavaller, /y elegantissim poe-/ta Ausias March: Ara no/uament ab molta dili/gencia reuistes y or/denades, y de/molts cants/aumenta/des, Barcelona, Claudi Bornat, 1560, p. a IIIv.*

EDICIONS MODERNES: AUSIAS MARCH, *Obras de aquest poeta publicadas, tenint al devant les edicions de 1543, 1545, 1555 y 1560*, per Francesch Pelayo BRIZ, Barcelona 1864, p. xv.

TÍTOL: Francisci Calsae in laudem Ausiae Marci Hispani poetae Carmen.

- Cum rara extaret scriptorum copia vatis,
 Huius tam docti, tam celebrisque viri,
 Plurima Rochanus dedit exemplaria nobis,
 Rochanus laudem dignus habere suam.
 5 Fecit ut exirent valde emendata, suusque
 Ut nitor his adsit cantibus utque lepos.

---

*Essent escàs el nombre d'escrits del poeta, / d'aquest home tan docte i tan cèlebre, / Roca
 ens en donà molts d'originals, / Roca, digne de tenir la seva lloança. / Fèu que sortissin
 molt polits i que la seva / brillantor i netedat s'ajunti a aquests poemes.*

TEXT: *Les obres del/valeros cavaller,/y elegantissim poe-/ta Ausias March: Ara no/uament
 ab molta dili/gencia reuistes y or/denades, y de/molts cants/aumenta/des, Barcelona,
 Claudi Bornat, 1560, p. a iiii.*

TÍTOL: Eiusdem in laudem Antichii Rochani aliud.

Lo molt famós author que Plini diuen
lo primer loc dels grans ingenis dóna
al grec Homer', a qui tots la corona
sens contradir molt planament ascriuen.

- 5 Tots los que vuy en letras posats viuen
Ausias March jutgen que'l sobrentona,
per quant axí rahó ho vol y ordona,
y gens d'assò ninguns sabents se'n riuen.

- 10 Per quant aquest nostr'excel·lent poeta
fon tant sabent y tant subtil d'ingeni,
y tan pregon entra dintre las cosas,

que ningú hi ha, que'n sa lectura's meta,
que no'l judic hom biscahi o hermeni,
no'l entenent, trobant-hi cent mil rosas.

TEXT: *Les obres del valeros cavaller, /y elegantíssim poeta Ausias March*: Ara no/uament ab molta dili/gencia reuistes y or/denades, y de/molts cants/aumenta/des, Barcelona, Claudi Bornat, 1560, p. a ivr.

EDICIONS MODERNES: AUSIAS MARCH, *Obras de aquest poeta publicadas, tenint al devant les edicions de 1543, 1545, 1555 y 1560*, per Francesch Pelayo BRIZ, Barcelona 1864, p. XVI.

Les obres del valeros cavaller y elegantíssim poeta Ausias March. Ara novament ab molta diligència revistes y ordenades segons les més correctes edicions antigues [à despeses de N'Antoni BULBENA y TUSSELL], Barcelona 1888, p. 5.

A. BULBENA & TOSELL, *Crestomatia de la Llengua Catalana*, vol. II, Barcelona 1907, p. 287.

Les obres del valeros cavaller y elegantíssim poeta Ausias March. Ara per quarta vegada estampades, durant lo gloriós Renaximent de les lletres catalanes, Revistes e ordenades molt diligentment e curosa [per Jaume BARRERA], Barcelona 1908-1909, s. p. [p. 10].

TÍTOL: Sonet del mateix en lahor de mossen Ausias March.

NOTES: v. 5, ed. ques.

- Christophorum Strellam multum salvere iubemus:
 Vita sit et felix, incolumisque diu.
 Quid rerum faciam poteris, Calvete, rogare,
 Cum sic conticeam, scribere nilque vides.
- 5 Depictos comites iusserunt ponere quendam
 Pictorem, nostra qui fuit usus ope,
 Necnon et Reges Aragonum, maxima in aula,
 Hi, deputatos dicere quos solitum est.
 Detinuit labor iste diu nos: deindeque ventum est
- 10 Nostros ad libros, edere quos libuit.
 Ad te mittuntur nunc prima volumina, dele
 Si quid displiceat, res ea grata mihique est.
 Iudicium sequar ipse tuum: mihi regula vera es.
 Nam tibi non quenquam praeferat ullus homo,
- 15 Qui modo te norit, tua vel prudentia quae sit
 Et quam sis iudex rebus in hisce probus.

Desitgem per molts anys salut a Cristòfor Estrella: / que tingui una vida feliç i saludable per temps. / Bé pots, Calvet, demanar-me què faig, / ja que callo tant i veus que no escric res. / Aquells que solen ésser anomenats diputats / van disposar que un pintor, que es va servir del / nostre ajut, colloqués, pintant-los, els comtes / i també els Reis d'Aragó a la sala gran. / M'ha entretingut molt temps aquest treball: per fi hem tornat / als nostres llibres, que volia editar. / Ara et són enviats els primers volums, tu esborra'n / el que et desplaurà, i això em serà cosa agradable. / Jo seguiré el teu judici: m'ets una norma veritable. / Car davant teu ningú no posaria cap home, / que t'hagi conegut o que sàpiga quina és la teva prudència, / i com en aquestes coses ets un jutge excellent.

TEXT: F. CALÇA, *De Catalo-nia liber primus*, Barcelona, Jaume Cendrât, 1588, p. viir.

TÍTOL: Ad Eruditissimum virum Christophorum Calvetum Strellam Barcinonensem Francisci Calça Barcinonensis Carmen.

- Perlege cuncta semel, te quaeso, candide lector;
 Postea iudicio corrige quaeque probo.
 Multa quidem impressor non prudens fecit, ut essent
 Errata, innumeris emaculanda locis.
- 5 Emendare fuit non promptum protinus illa:
 Non vitio nobis tu tamen illa dabis.
 Si legis attente, prompte cognoveris esse
 Typographi errores culpa nec illa mea est.
- 10 Quod si nonnumquam dormitaverimus, aequum est
 Id condonari, si levis error erit.

Et prego, lector de bona fe, que llegeixis una vegada tot el conjunt; / i, un cop ho hakis fet, corregeix el que calgui, després d'haver-hi reflexionat bé. / Certament, un impressor poc prudent féu que hi haguessin moltes / errades, que s'han d'esborrar de molts llocs. / No fou possible esmenar-les d'antuvi: / però tu no les imputis a un descuit nostre. / Si ho llegeixes atentament, aviat t'adonaràs que són / errors de tipògraf i això no és pas culpa meua. / I si alguna vegada ens hem adormit, és just / que això sigui perdonat, si es tracta d'un error lleu.

TEXT: F. CALÇA, *De Catalo-fnia liber primus*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1588, p. viii.

TÍTOL: Eiusdem ad eundem.

- I, liber, et morsus patienter suscipe quos vis,
 Cum fieri nequeat morsibus ut careas.
 Quis prohibere potest, ne suggillexis, inepte,
 Multa loquens, doctis nec placitura viris?
 5 Cum contra sensum multorum plurima tradas,
 Rhonchos, qui fiet, ne patiare graves?
 Aeque animo suffer, namque haec patientia tandem
 Suggillatorum flectere corda potest.
 Scribere nil potuit satius fortasse videri,
 10 Nullius nasum sicque movere viri.
 Sed patriae pietas, et amor vehementior eius,
 Istud ne fieret, passa fuere minus.
 Ergo age ne sannas hominum, ne scommata cures:
 Sat tibi sit multis te placuisse probis.

Llibre, vés, i rep, pacient, algunes mossegades: / ja que no pot ésser que de mossegades vagis mancat. / ¿Qui pot impedir que et rebreguin ineptament, / tu que dius tantes coses que no han de plaure els savis? / Ja que dius tantes coses contra el que molts senten, / ¿qui et privaria de patir roncs durs? / Suporta-ho amb ànim serè, ja que aquesta paciència finalment / pot ablanir els cors dels rebregadors. / No escriure res potser hauria semblat millor, / i així no moure les mores de ningú. / Però el patriotisme i l'amor apassionat envers la pàtria / no permeteren que això es produís. / Així, doncs, no et preocupis de les burles ni dels sarcasmes dels homes: / tingues-ne prou amb haver plagut a molts íntegres.

TEXT: F. CALÇA, *De Catalo-/nia liber primus*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1588, p. viiir.

TÍTOL: Eiusdem auctoris ad librum.

Oyr la missa és cosa tan suau,
 que res del món no s'i pot ygualar:
 sols tinga-y hom atenció singular,
 bé contemplant tot lo que'n ell-escau.

- 5 És bé que tots los profits sapiau,
 que d'ella oyr vos ne pot resultar:
 perquè millor vos pugau preparar,
 quant a ella oyr devotament anau.

- 10 Lo pare don Calders molt bé-u declara,
 desmenuzant-vos quant convé saber
 al christià per a la missa oyr,

en aquesta obra bella, docta y rara.
 Estudi gran en ella hos plàcia fer,
 sovint volent, lo qu-ell escriu, llegir.

TEXT: Pere CALDÉS, *Instructio/y doctrina/que ensenye lo/que dev considerar/y contemplar lo/Christia y seruent del Senyor/quant ou la sancta Missa*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1588, p. 4r.

TÍTOL: Sonet del mateix Francesch Calça sobre lo mateix.

L'ingeni curios, ple de sciència,
no pot estar quiet que no·ns procure,
per viure descansats, quant vida·ns dure,
avisos grans per alcansar prudència.

- 5 Lo doctor Pons tractats de consciència
per so·ns escriu (d'on lo seu bon nom çure),
perquè·l error lo bon seny no·ns obscure,
lo nostre juý privant de intelligència.

- 10 Lo cinquantè psalm de David explica,
per exortar a tots que·s penedescan,
prenent millor camí que no tenian.

Perquè contrits a Déu millor servescan,
avorrint molt la sua vida inica:
dexant de fer los mals que abans solian.

TEXT: Salvador PONS, *Exposicio/sobre del psalm/Miserere mei Deus/de David, ab vn tractat/del sacrament de la penitencia: lo qual en-/senya lo bon modo, que han de tenir/los penitents pera saberse ben/connfessar*, Barcelona, Jaume Cendrath, 1592, p. 6r.

TÍTOL: Sonet de Francesch Calça cavaller en llaor de la present obra y del Auctor.

Axí com fonc sobrada l'alegria
que a tots causà la canonizació,
fóra també grandíssima rahó
correspongués la fèrtil poesia.

- 5 Los catalans, per què dexam la llengua?
Català fonc lo Benaventurat:
qui no coneix poc aver agradat
no tinc a molt que cayga en semblant mengua.

- 10 Los provençals y lymosins poetas
an inventat la molt delicad'art
per agusar l'human ingeni tart
y poder fer ses trobas més perfetas.
Ausias Marc en ella fonc poeta
tan excellent qu'és tingut per més net
15 de quants bells rims y bells cants agen fet
y axí en son temps sa troba fou eleta.

- La Gaya fonc Sciència nomenada
pels catalans antics de gran renom,
y és gran dolor no entendre per què y com
20 casi per tots greument és menyspreada.
En castellà tot hom se dón-a scriure
tenint per cert que'ls serà més profit
y donaran axí mayor delit;
emperò molts an donat més que riure.

- 25 Més fàcil és compondre en castellà
per ser les lleys dels catalans estretas;
per los accents no poden los poetas
lìberament escriure en català.
Molts castellans a tort y a dret escriuen
30 sens advertir lo accent si és llarc o breu,
y si no fan figura, no'ls sab greu,
aquella entench que synalepha diuen.

- Ningú adverteix la que és syneresí,
dóna-se'ls poc si fan tornada rima,
35 no tornar mot no'ls és de molta estima:
però ya vetx que reñiran ab mi.
Tot hom va tras de molta llibertat,
y de cantar chacona y çarabanda;
vers de primor ya'l posen a la banda,
40 curant molt poc de l'art la gravedat.
Però advertint los cants de mot en mot,
volria honrar l'autor d'una cançó,
y emplear en ell un costosíssim do,
sinó que vol passar sols per devot.

- 45 Prec a l'autor d'assí en avant pretenga
que, a haver scrit com an molts a la joya,
pels jutges tots, units de bona voya,
fóre premiat, y axí és bé que-u entenga.
- No-s pot negar que són molt bellas trassas
50 dels qui an pretès, y molt grans invencions,
qu'an merescut, per molt bones rahons,
aver llahós, tot ells, no gens escassas.
Doncs commensant volria molt honrar-los,
ingenis bells de nostre lymosí;
55 però bé tinc molt gran anutx ab mi,
vent-m-impotent, pux que no puc premiar-los.

Esparsa

- Y axí diem merèixer grans llaós
los qu'an scrit en llengua catalana,
portant quiscú sa troba molt galana,
60 y ésser tots ells subtils componedors.
Emperò, avent greument faltat en l'art,
la qual no admet tan culpable descuyt,
perdonaran si s'entornen de buyt;
fóra-ls millor que fossen vinguts tart.

Altra esparsa

- 65 O pecador de mi, quant grans querellas,
quant grans clamós y quanta fallonia,
y quants grans crits y quanta parlaria,
oint estan aquestas mas orellas!
Com se pot fer aver treball debadas?
70 Sia-ls conort, que no-s pot dir millor,
lo qui és estat a tots oppositor,
perquè lo pris és de misser Pujadas.

TEXT: Jaime REBULLOSA, *Relacion/de las grandes/fiestas que en esta/ciudad de Barcelona se han/echo, à la Canonizacion de su hijo San Ramon/de Peñafort, de la Orden de/Predicadores*, Barcelona, Jaime Cendrath, 1601, ps. 348-350.

EDICIONS MODERNES: F. P. BRIZ, *Lo llibre dels poetas*, Barcelona 1867, ps. 298-301.
A. BULBENA & TOSELL, *Crestomatia de la Llengua Catalana*, vol. II, Barcelona 1907,
ps. 285-7 [edició de les estr. I-IV, de l'«Esparsa» i de l'«Altra Esparsa»].

TÍTOL: Sentencia.

NOTES: v. 26, *ed.* Por.
v. 27, *ed.* Por.

De cosas molt antigues, qui fer ne vol memòria
 en gran perill se met de dir falsia,
 lo que conexerà qui, cada dia,
 està passant son tems llegint història.

- 5 Per ço donar devem llaor y glòria,
 en dir lo ver, a qui té gran valia;
 y qui forment en fer axò porfia,
 sobre quants són merex guanyar victòria.

- 10 Lo doctor Manescal, de cathalans,
 d'escriure el ver, lo pris primer se'n porta,
 per què ia vui ningú veiem lo alcança.

Ell, emperò, quant pot, fuig via torta,
 y és de tots lo qui'n à escrit abans.
 Y de sercar lo ver jamai se cança.

TEXT: Onofre MANESCAL, *Sermo/vulgarment/anomenat del sere-/nissim senyor don Iauime Segon*,/Iusticier, y pacific, Rey de Arago, y Compte de/Barcelona, fill de Don Pedro lo Gran, y de/Dona Costança sa muller./Predicat en la Sancta Iglesia, de/la insigne Ciutat de Barcelona a 4. de Noem-/bre del Any 1597, Barcelona, Sebastià de Cornellas, 1602, p. ** 3r.

TÍTOL: Sonet de Francesch Calça cavaller, en comendacio del Sermo del Rey don Iauime.